III. ACCENTUL

Enunțul nu se reduce la elementele inventarului fonetic, îmbinate în diverse suite. În orice spațiu lingvistic se constată prezența unui element care coexistă cu succesiunea de foneme şi care dă „melodia” proprie fiecărei limbi: acesta este accentul, termen generic care acoperă realități diferite de la o limbă la alta şi de la o etapă lingvistică la alta. Există, pe de o parte, o intonație a frazei care dă informații asupra caracterului său enunțiativ, interogativ, exclamativ sau sugerează nota afectivă în care trebuie receptată; pe de altă parte, fiecare cuvânt în parte îşi are propria sa intonație, care face ca silabele, chiar dacă se întâmplă să fie identice ca succesiune de foneme, să nu sune la fel. Una dintre silabele cuvântului este proeminentă: această notă distinctivă se poate concretiza în rostirea pe un ton diferit – mai înalt sau mai jos, crescător sau descrescător – a centrului silabic (accent muzical, de înălțime) sau în rostirea sa mai apăsată (accent de intensitate, expirator, dinamic). Înălțimea este dată de frecvența vibrațiilor coardelor vocalice, în vreme ce intensitatea depinde de amplitudinea vibrațiilor şi, fiziologic, de forța cu care este expirat suflul. Frecvent se asociază accentuării şi o trăsătură de durată. Cuvintele lungi, supunându-se unui ritm al vorbirii, prezintă un accent secundar; monosilabicele sunt marcate în sine, prin pauzele care le despart de restul expresiei, şi, în general, au reguli de accentuare parțial diferite. Silabele accentuate (tonice) sunt încărcate cu o forță care le opune silabelor învecinate (atonice), obținându-se în felul acesta un contrast, o reliefare, care permite fragmentarea

enunțului şi care face înlesneşte identificarea acelor segmente semnificative care sunt cuvintele şi grupurile de cuvinte.

Experiența limbilor vii indică fără echivoc faptul că vorbirea implică o diferențiere între silabele unui cuvânt: dacă toate ar fi rostite cu aceeaşi intensitate sau cu acelaşi ton, expresia nu ar putea fi instantaneu receptată corect. Secvența de foneme şi accentul sunt inseparabile, ca pagina şi contrapagina unei foi, alcătuind o unitate bine definită. Absența marcării grafice a accentului în majoritatea sistemelor de notare a limbilor indo-europene nu înseamnă defel absența accentuării şi nici nu indică lipsa sa de importanță; reprezintă însă o dificultate majoră în urmărirea modificărilor de accentuare de la proto-indo-europeană la limbile individuale. Greaca şi latina constituie două exemple interesante din acest punct de vedere. Limbi cu o bună atestare, de dată veche, beneficiază amândouă de sisteme de notare suple şi adecvate fonetismului propriu. Latina are un sistem de accentuare relativ simplu, care constă în aplicarea mecanică a unor reguli; excepțiile, aşa cum reies ele din comentariile anticilor, sunt puține la număr. Faptul că latina nu şi-a constituit un sistem grafic de marcare a silabelor accentuate se datorează probabil în cea mai mare parte caracterului previzibil al accentului latinesc din perioada clasică. În schimb, situația accentului din perioadele anterioare nu ne poate fi cunoscută decât, cel mult, pe cale deductivă, prin comparația, termen cu termen, cu alte limbi indo-europene şi prin observarea unor tendințe ale vocalismului latinesc. Limbile italice în ansamblul lor nu ne sunt defel cunoscute din punctul de vedere al accentuării, astfel încât informațiile (precise, numeroase) legate de accent se limitează la latină. Greaca oferă o imagine diferită: locul accentului nefiind determinat numai de succesiunea de

silabe/vocale lungi sau scurte, a fost creat un sistem de notare grafică a accentului; sistemul, la a cărui complexitate contribuie faptul că accentele diferă nu numai prin locul pe care îl ocupă în cuvânt ci şi prin modul de realizare, este de dată târzie, alexandrină, şi nu este atestat decât foarte restrâns în afara dialectului ionic-atic. Diferenţele care se constată între accentuarea latinească şi cea grecească, precum şi evidentele schimbări pe care le-a suferit accentul de-a lungul etapelor lingvistice ale limbilor individuale, sugerează dificultăţile pe care le întâmpină lingvistica comparată indo-europeană în încercarea de a defini accentul limbii de origine.

Accentul indo-european

Definirea accentului[1] după ***natura*** sa nu se poate face într-o schemă a opoziției nete între intensitate şi înălțime. Fonetica experimentală indică realizarea complexă a accentuării, prin îmbinarea acestor trăsături; consecința observațiilor privind natura accentului este definirea sa ca tip predominant dinamic sau tip predominant muzical, coexistând în permanență ambele trăsături. Predominanța unuia sau altuia dintre tipuri este rezultatul raportului dintre cele două trăsături; această percepere graduală a accentului face posibilă înțelegerea modificării tipului de accentuare de la o etapă lingvistică la alta, uneori chiar într-o întindere cronologică redusă.

Schimbarea naturii accentului se constată în repetate rânduri în limbile indo-europene individuale; de pildă, greaca veche a avut un accent predominant muzical, în vreme ce greaca modernă are un accent expirator, dinamic. Greaca şi vedica au, dintre limbile indo-europene care permit observarea accentului, cea mai veche atestare; din faptul că silaba tonică din greacă şi vedică se distingea printr-o diferență de înălțime se poate deduce cu destulă probabilitate că accentul proto-indo-european (cel puțin în faza imediat premergătoare despărțirii în limbile individuale) avea aceeaşi natură.

Latina pare să fi cunoscut mai multe asemenea modificări ale raportului dintre intensitate şi înălțime accentuală; cum uneori se produce o lungire a vocalei tonice

[1] Sihler §243 sqq.

şi acest fenomen este în general asociat cu o reducere sau chiar cu pierderea vocalelor (scurte) neaccentuate, s-a ajuns la explicarea modificărilor profunde suferite de vocalismul latinei prin referirea la diversele faze de accentuare.

> Pe baza comparaţiei dintre limbile care prezintă simultan mai multe tipuri de accent (greaca şi limbile baltice), s-a presupus că ar fi existat la origine o distincţie între accentul simplu şi cel compus, cel puţin în silabele finale, distincţie evidentă în greacă în perechi de termeni care prezintă accent acut şi circumflex, ca τῑμή - τῑμῆς, καλοί - καλοῖς. Mărturiile nu sunt însă suficiente pentru a anula posibilitatea unei simple coincidenţe între două familii lingvistice.

Cu mult mai multe date pot fi folosite în legătură cu ***locul*** pe care accentul îl ocupa în cuvânt. Termenii folosiţi în mod curent („accent mobil" şi „accent fix") nu sunt cu totul transparenţi din cauza ambiguităţilor provocate de dubla interpretare posibilă a fixării accentului: la o anumită silabă (ca ceha sau franceza) sau la un grup de silabe (ca latina şi greaca); pentru această ultimă situaţie este utilă folosirea termenului de „accent limitat".

> Vedica are accent mobil, liber, locul său în cuvânt nefiind determinat nici de numărul de silabe nici de cantitatea vocalelor. Accentul vedic este în acord cu accentul care poate fi dedus din anumite schimbări

> consonantice din germanică şi se consideră că a păstrat aproximativ intact accentul moştenit din proto-indo-europeană.
> Este remarcabil faptul că accentul sanscritei clasice este cu totul diferit de cel vedic, fiind un sistem recesiv identic – tipologic – celui din latină. Greaca a păstrat în mică măsură trăsăturile accentului proto-indo-european, în vreme ce latina clasică nu a păstrat probabil nimic.

Înțelegerea accentului, în sine şi în principiile sale de funcționare de-a lungul fazelor lingvistice, este strâns legată de alte două realități ale expresiei: silaba şi gradația vocalică.

Silaba

Chiar dacă accentuarea marchează întotdeauna un element vocalic, acesta nu poate fi interpretat ca fonem de sine stătător, ci ca centru silabic. De altfel, unele dintre limbile indo-europene iau în considerație, în regulile de limitare a locului pe care îl ocupă accentul, silaba în ansamblul său şi nu doar elementul vocalic.

Silaba este alcătuită din unul sau mai multe foneme; centrul silabic, a cărui prezență este obligatorie, este întotdeauna un element vocalic. Din punctul de vedere al economiei silabice, prezența sau absența unei consoane înaintea centrului silabic este indiferentă; în schimb, o consoană care încheie silaba îi impune o trăsătură definitorie.

Regulile despărțirii în silabe sunt deduse din informațiile gramaticilor antici, din capetele de rând ale inscripțiilor foarte îngrijite şi, mai cu seamă, din metrică. Regulile nu sunt diferite de cele care s-au fixat în mod natural în limbile vii. Ele se reduc la două reguli cu caracter general, care se referă la silabele interioare. Cele finale au aparent o graniță ultimă impusă de sfârşitul de cuvânt; scandarea indică însă anularea acestei granițe dintre cuvinte şi, de aici, se poate deduce prezența unei realități similare în orice tip de expresie: ca şi versurile, secvențele de vorbire se ordonează în unități de articulare care nu țin cont de despărțirile în cuvinte.

În latina clasică o silabă (nefinală) se încheie cu o vocală sau un diftong atunci când urmează o singură consoană sau o altă vocală (**a-gō, lau-dō, me-a**); este socotită consoană unică labiovelara (**e-quus**) şi contează ca două consoane geminata (**as-si-de-ō**). Grupurile de două sau mai multe consoane sunt heterosilabice, impunând aşadar finala consonantică a silabei precedente: **ap-tus, planc-tus, īns-tar**. Fac excepţie grupurile de *oclusivă* + *lichidă (muta cum liquida)*, care sunt tautosilabice: **pa-trem, spec-trum, tem-plum**.

Prezenţa sau absenţa unei consoane în finalul silabei are urmări asupra duratei acesteia: o silabă încheiată cu o consoană este numită „închisă" şi este considerată lungă; dacă se termină cu vocală (sau diftong) este numită „deschisă" şi are durata elementului vocalic pe care îl conţine: lungă, dacă acesta este vocală lungă (sau diftong), scurtă dacă vocala este scurtă. Terminologia folosită de gramaticii indieni este mai nuanţată: ei numesc silabă *lungă* sau *scurtă* o silabă care conţine un element vocalic lung, respectiv scurt, şi silabă *grea* sau *uşoară* o silabă care este închisă, respectiv deschisă. Terminologia tradiţională folosită in gramaticile limbii latine face distincţia dintre vocalele lungi prin natura lor şi cele lungite „prin poziţie" – în acest ultim caz fiind evident vorba de silabele închise, care sunt lungi indiferent de durata etimologică a vocalei.

Gradația vocalică

De locul accentului în cuvânt se leagă îndeaproape vocalismul rădăcinilor indo-europene. Teoria rădăcinii, aşa cum a fost formulată de Benveniste („Origines de la formation des noms en indo-européen”) identifică tiparul fonetic al unităților lexicale indo-europene într-o structură alcătuită din trei foneme: o vocală flancată de consoane. O rădăcină de acest tip este coerentă numai cu un inventar fonetic indo-european reconstituit pe principiul monovocalismului originar. În aceste condiții, vocala rădăcinii indo-europene este vocala unică, notată convențional ***e**; rădăcinile atestate în limbile individuale ca structuri alcătuite din două foneme pot fi transpuse în structuri trifonematice pe baza teoriei laringale. Realitatea lingvistică susține bine această interpretare, de vreme ce rădăcinile difonematice sunt întotdeauna de tipul *vocală scurtă – consoană* sau *consoană – vocală lungă*, ceea ce echivalează cu **HeC** (unde **H** notează o laringală iar **C** notează orice consoană) sau **CeH**, variante ale modelului **CeC**.

Tema creată prin sufixarea unei rădăcini de acest tip cunoaşte două variante, deosebite numai prin vocalism şi, implicit, prin accentuare. Cele două împliniri posibile ale temei sunt numite ce Benveniste „tema I” (**CeC - C**) şi „tema II” (**CC-eC**): ele sunt

monosilabice, fiind însă diferite prin partea temei (fie radicalul, fie sufixul) care se vocalizează şi care, în consecință, poate fi accentuată: PIE ***wer-g-** (gr. ἔργον < Ϝεργ-) / ***wr-eg** (gr. ῥέζω < Ϝρεγ-); PIE ***gen-H₁** (gr. γενε-) / PIE ***gn-eH₁** (gr. γνη-).

Supleţea vocalismului proto-indo-european este la rândul său bine susținută de mărturiile limbilor individuale, care oferă tabloul unei mari varietăți vocalice. Diferențele de vocalism se constată de la cele mai vechi stadii lingvistice şi caracterizează atât nivelul lexical al limbilor cât şi pe cel morfologic; aşa sunt, de pildă, în domeniul morfologic, seria grecească λείπω - λέλοιπα - ἔλιπον şi seria germanică **binde – band – gebunden**, sau, la nivel lexical, seria πέτομαι, ποτή, πτερόν („a zbura", „zbor", „aripă"). Chiar dacă în latină această supleţe vocalică apare alterată în comparație cu greaca sau cu germanica (fie ca urmare a tulburării generale a vocalismului latinesc, fie din cauza analogiei), existenţa ei nu poate fi negată; în plus, urmărirea alternanțelor vocalice originare poate reprezenta în latină un indiciu în datarea unui fenomen fonetic (în faza primitivă sau în interiorul latinei).

Regularitatea cu care apar forme multiple din punctul de vedere al vocalismului a dus la identificarea unor serii sistematice de alternanțe vocalice (chiar dacă în istoria fiecărei limbi în parte intervin modificări ulterioare). Pentru aceste serii de echivalențe vocalice se folosesc termeni diferiți, în funcție de

tradiția fiecărei şcoli lingvistice, fără a fi implicate însă deosebiri majore în interpretarea fenomenului. „Gradație vocalică”, „alternanță vocalică”, „varietate fonetică” sunt termeni transparenți şi larg folosiți. *Ablaut* este echivalentul german, în vreme ce *apofonia* (*apophonie*) este termenul impus de şcoala franceză. Toți aceşti termeni se referă, fără deosebiri, la o trăsătură a foneticii proto-indo-europene şi la reflexele sale în limbile individuale.

> În greacă modelul moştenit a fost extins şi, inevitabil, modificat; rămâne totuşi transparentă gradația ευ / ου / υ, căreia îi corespunde în germanică **iu / au / u** (< PIE ***ew / *ow / *w**) şi care reprezintă una dintre formele pe care le ia alternanța originară ***e / *o / ø**.

În latină însă, modelul a fost transformat de legile fonetice italice în ***ow / *ow / *w**, apoi de cele ale limbii latine (**ū / ū / ŭ**), ajungându-se la un stadiu în care nimic nu mai aminteşte alternanța de timbru vocalic originară.

Latina clasică dezvăluie cel mult o tendință generală de a crea tipare de alternanță vocalică (la nivel lexical şi, mai ales, morfologic), cel mai adesea exploatând opoziția de cantitate apărută ca urmare a legilor fonetice şi extinzând-o apoi analogic. Aşa sunt, de pildă, temele de perfect (provenite din aorist) în care vocala lungă este în contrast cu vocala scurtă a temei de prezent: **agō – ēgī, faciō – fēcī**, extinse la teme ca **uēnī, cēpī**.

Fenomenul gradației vocalice este concretizat în vocalele de timbru diferit care apar într-un radical sau într-o temă, fie că este vorba de aceeaşi paradigmă, fie de termeni înrudiți. Absența vocalei este de asemenea interpretată ca un grad, numit „zero”. Elementele stabile ale unui radical rămân aşadar consoanele; numai pe baza lor se poate stabili echivalența, evidentă semantic, între secvența ***ped-** > lat. **ped-** şi secvența ***pod-** > gr. ποδ-: la nivel proto-indo-european, etimonul se reconstituie ca ***ped-**, în care însă ***e** este vocala unică, a cărei realitate poate varia de la „zero” (absența vocalei), la timbrele ***e** şi ***o**, în variantă normală (scurtă), ca grad plin, în variantă lungă (***ē, *ō**). Gradul zero şi gradul plin sunt bine reprezentate în ansamblul domeniului indo-european, gradul lung este însă atestat cu o frecvență mai mică.

Accentul în greacă

Informațiile de care dispunem cu privire la accentul din greacă se limitează la dialectul vorbit la Atena, aşa cum a fost el descris şi codificat de învățații alexandrini. Din aceleaşi surse provin şi informațiile asupra accentului homeric. Dintre dialecte, există informații reale numai în legătură cu accentul lesbic: cum acest sistem accentual diferă considerabil de cel atic, generalizarea observațiilor asupra tuturor dialectelor pare inadecvată.

În dialectul atic, accentul implica o pronunțare mai înaltă a vocalei. Această realitate este reconstituită pe baza descrierilor antice şi, nu mai puțin, din metaforele care alcătuiesc terminologia grecească: întregul sistem de accentuare este προσωδίᾱ, termen care se referă direct la muzică; trăsătura de proeminență, τόνος, este literal *apăsare*, în special acordarea instrumentelor muzicale (termenul τάσις < ***tn̥-ti-** este un sinonim pentru ambele valori). În mod similar sunt revelatoare numele pentru diferitele tipuri de silabe: ὀξεῖα (ascuțită), literal *care străpunge*, imagine ce sugerează un *sunet înalt*; βαρεῖα (gravă) literal *grea, cu voce joasă*, termen de o importanță deosebită prin dezvăluirile pe care le face: βαρεῖα (τάσις) *grea* este o metaforă potrivită pentru silabele atone dacă trăsătura lor caracteristică e înălțimea joasă, în vreme ce, dacă

accentul este unul de intensitate, βαρεῖα s-ar fi putut înțelege doar ca un termen pentru accentul greu al silabei *tonice*. Şi alte fapte fonetice par să susțină aceste informații, în primul rând raritatea sincopei vocalelor şi a altor fenomene care sunt asociate cu accentul de intensitate, precum şi independența care se constată între accentul tonic şi ictusul din vers.

Cele mai timpurii sisteme de notare a accentelor greceşti dau de asemenea indicații asupra naturii accentului: silabele atone (lipsite de accent ascuțit sau grav) par să fi fost considerate grave şi chiar erau marcate ca atare: Μὲνέλὰὸς. Un alt tip de notare marca numai silaba care preceda nemijlocit silaba tonică (ἐπὲσσεύοντο, κρατὲτός). Alteori vocala tonică nu era marcată de fel, aşa γυνή se putea nota γὺνη.

Întrebuințarea accentului grav în textele noastre curente, anume în locul unui accent ascuțit în finală, înainte de alt cuvânt, reflectă (ca şi alte trăsături specifice ale întrebuințării semnelor accentuale) o convenție bizantină, care este diferită de practica perioadei alexandrine aşa cum se observă ea în papiri. În unele cazuri, semnul poate fi înțeles ca o supraviețuire a întrebuințării sale în silabele atone. Aşa în τὸν πόλεμον, τὸν era un adevărat proclitic, tot atât pe cât era proclitic ὁ din ὁ πόλεμος; iar în expresiile prepoziționale (ἀνὰ λόγον, ἀπὸ δείπνου), prepozițiile erau proclitice, ca şi alte prepoziții tradițional indicate astfel: ἐν, εἰς, ἐξ (şi care uneori chiar sunt scrise ἒν, ἒκ în papiri). Practica adoptată în

cele din urmă a fost una pur mecanică, anume că accentul grav nu s-a scris pe vocalele proclitice care aveau deja un semn de aspirație, aşa ἀπὸ, dar εἰς; τὸν, dar ὁ, ἡ.

În greacă (sau, cel puțin, în dialectul atic) sistemul proto-indo-european de accentuare a fost modificat în două feluri diferite. În primul rând, accentul liber a fost înlocuit la nume şi adjective (inclusiv cele verbale) de unul limitat la spațiul ultimelor trei silabe. Această limitare a locului accentului este mai strânsă în situația în care elementul vocalic din ultima silabă este lung: atunci accentul nu mai poate atinge silaba antepenultimă. Prin aplicarea acestei limitări la un spațiu de două sau, cel mult, trei silabe, greaca oferă un tablou parțial diferit al accentuării față de moştenirea indo-europeană: accentul etimologic al cuvântului îşi păstra locul doar dacă se încadra în acest sistem de accentuare: gr. πούς nom. sing., ποδός gen., ποδί dat., πόδα ac. ca în ved. **pát, padás, padí** loc., **pádam**; πατήρ, πατέρας, πατράσι ca în ved. **pitá, pitáras, pit¼ðu**.

Unele schimbări de accent (în cuvinte particulare şi în clase de cuvinte) se datorează unor cauze diferite, uneori obscure. Contaminarea e destul de evidentă în forme de tipul θυγάτηρ pentru un aşteptat *θυγατήρ (cf. ved. **duhitá-**), care se poate interpreta ca aflat sub influența lui μᾱ́τηρ. Câteva prezintă caracteristicile unor legi fonetice, chiar dacă există multe excepții; se remarcă faptul că toate implică o retragere a accentului spre stânga. Două serii de asemenea retrageri accentuale sunt cunoscute sub denumirile concise

de “legea lui Wheeler” şi “legea lui Vendryes”. Cea dintâi se referă la cuvintele dactilice cu accent pe finală, care retrag accentul cu o silabă: x̄x̆x̆́ > x̄x̆́x̆. Aşa PIE **poykeló-** > ved. **pe¿alá-,** dar gr. ποικίλος; în aceeaşi situație sunt ἡδύλος, στωμύλος. Această serie poate fi comparată cu cea a adjectivelor non-dactilice formate în mod similar, care păstrează locul originar al accentului: παχυλός, ὑψηλός. Accentuarea de tip Wheeler a fost generalizată prin paradigmă, aşa gen. ποικίλου pe baza lui ποικίλος etc., în locul rezultatului fonologic regulat: *ποικιλοῦ. Legea lui Vendryes se referă la termenii care în greaca comună au forma x̆x̂x̆ şi care devin în atica târzie x̆́x̄x: aşa ἑτοῖμος devine în atică ἕτοιμος.

A doua modalitate prin care accentul proto-indo-european a fost transformat în greaca atică se referă numai la verbe (tabloul ansamblului dialectal este ceva mai nuanțat: afirmația este valabilă pentru dialectele ionic-atic şi doric, în vreme ce în dialectul lesbic se aplică accentul recesiv la toate formele limbii, în mod uniform). Accentul verbului grec este cu regularitate recesiv în formele finite, cu excepția unor imperative ca ἰδέ şi ἐλθέ; e.g. εἶμι, ἴμεν, cu toate că accentuarea originară era cea din vedică **émi, imás** (PIE ***éy-mi, *imós**); sau δέδορκα, δεδόρκαμεν în contrast cu ved. **dadárśa, dadṛśimá** (PIE ***de-dórk-H2e, *de-dṛk-mé**). Accentuarea formelor verbale contrase de tipul τῑμᾷ reprezintă numai aparent excepții de la regulă: accentul recesiv s-a fixat înainte de contragerea vocalică, încît τῑμᾷ reflectă o formă perfect regulată τῑμάει.

Accentul în latină

Opoziția dintre accentul liber al cuvântului în indo-europeană şi cel limitat, fixat după legea penultimei silabe în latina istorică, arată că latina trebuie să fi suferit o mutație în acest domeniu a istoriei sunetelor. Nu se pot urmări fazele izolate ale acestei profunde transformări, deoarece ele s-au desfăşurat aproape exclusiv în vremuri preistorice; dar se poate determina cel puțin un fapt: anumite fenomene fonetice din interiorul vocalismului latin conduc la concluzia că prima silabă a cuvîntului, evident privilegiată în latină, putea fi marcată accentual (particularitatea ar putea fi pusă în seama substratului, dacă ipoteza nu ar adăuga în felul acesta încă o necunoscută). Vocalele din silaba inițială nu au suferit schimbări decît sub acțiunea individuală a celorlalte foneme. Dimpotrivă, esențialul transformărilor vocalelor în silabă interioară se datorează înainte de toate articulării speciale a primei silabe.

Latina este singura dintre limbile italice pentru care există informații în privința accentului. Această stare de fapte face dificilă reconstituirea etapelor de evoluție a sistemului de accentuare, de la faza pre-italică la cea cunoscută din latină. Există doar presupuneri (întemeiate, de altfel) că ar fi existat un sistem accentual intermediar, caracterizat prin proeminența categorică a primei silabe, care ar fi determinat cele mai multe dintre sincopele şi slăbirile vocalice din silabele non-inițiale. În numeroase cazuri, cum ar fi **dexter** din ***deksiteros** sau **perfectus** din ***perfaktos**, vocalele afectate de slăbire stau în poziția în care în sistemul istoric ar fi fost silaba accentuată. Sistemul mai vechi trebuie să fi prevalat atunci cînd forme greceşti ca τάλαντον, ἐλαιϝᾱ, dor. μᾱχανᾱ́ şi toponimul ᾿Ακράγᾱς, -αντος au fost împrumutate şi acestea s-au dezvoltat în latină ca **talentum, olīua, māchina** şi **Agrigentum**.

Scandarea plautină a unor cuvinte ca **facilius** şi **mulieribus**, care sunt în general astfel plasate încît ictusul versului să cadă pe prima silabă, permite interpretări diverse. Unii consideră că ar fi o rămăşiţă a accentului preistoric pe silaba iniţială, altfel ipotetic; alţii o consideră ca parte componentă a sistemului latin de accentuare, dar ca rezultat al unei reguli care ulterior a fost depăşită de regula penultimei silabe.

Accentul limbii latine din perioada istorică aminteşte de cel atic prin aceea că nu poate sta mai departe de a treia silabă de la sfârşitul cuvântului — dincolo însă de această restricţie generală asemănarea încetează.

Deosebirile sunt în număr de trei şi sunt majore:

1. în latină, în interiorul acestor limite, poziţia accentului este determinată de *penultima silabă*, care în sistemul grecesc nu are aproape nici un rol; în greacă era determinantă, în sens restrictiv, *ultima silabă*, care nu joacă absolut nici un rol în latină;
2. accentul latinesc era unul *uniform recesiv*, în vreme ce în greacă era recesiv doar în domeniul *verbului*;
3. variabila care determină poziţia accentului este în greacă *vocala*, iar în latină – *silaba*.

Accentuarea cuvintelor latine este descrisă de gramaticii contemporani şi este susţinută de mărturiile oferite de limbile romanice: dacă silaba penultimă este lungă (*id est* închisă sau cu centru silabic lung), este accentuată, iar dacă este uşoară (*id est* deschisă şi cu centru silabic scurt), accentul se retrage pe antepenultima (indiferent de structura sa). E. g. **pércitus,** dar **perféctus, percússus** şi **percī́dō**; multe excepţii sunt doar aparente, datorîndu-se pierderii unei silabe finale prin sincopă sau contragere, ca **illī́c < illī́ce**, **audī́t** pers. III sing. perf. din **audī́uit**, **Vergílī** gen. sing. din **Vergílīī**, **animál < *animále**.

Existau totuşi, în mod evident, numeroase excepţii felurite de la această regulă[2]. Informaţiile noastre referitoare la cele mai multe dintre acestea se limitează la afirmaţii ale autorilor antici, cum ar fi că **fenestra**, **camillus**[3]**, trīgintā** şi alte cîteva erau accentuate pe prima silabă. Mărturia romanică a confirmat unele dintre aceste observaţii, de pildă it. **Bríndisi** (**Brúndisium**) şi **Pésaro** (**Písaurum**). Autorii antici de asemenea specifică limpede că prepoziţiile disilabice erau accentuate pe finală (**suprā́, circúm**) în contrast cu adverbele accentuate normal (**súprā**) şi numele (**círcum** ac. sing.)[4]. Acest fapt, care nu este susţinut de mărturia romanică, probabil că se datorează caracterului preponderent proclitic (aton) al prepoziţiilor, iar accentul final descris de literatura gramaticală să fi fost un artificiu de pronunţare izolată.

O altă particularitate de accentuare priveşte encliticele: gramaticii romani impun ca acele cuvinte care se termină în enclitice (**-que, -ue, -ne, -ce**) să fie accentuate în acord cu regulile pentru întregul cuvânt, aşa **bonús-que, bonī́-que**. Acest fapt surprinzător (dar explicabil) este contrazis de diferite tipuri de mărturii, cum ar fi forme ca **uídĭn < uidēs-ne, sátĭn < satis-ne**, în care este cunoscut locul accentului tonic (şi care au suferit scurtarea iambică). Încă şi mai surprinzătoare sunt afirmaţiile autorilor romani târzii că toate formele cu enclitice erau accentuate pe silaba precedentă encliticului, chiar dacă era uşoară: **bonắque, līminắque**. Ambele întrebuinţări sunt clasificate ca fiind «*contra usum Latinum*», «*improprie*» şi altele de acest tip, cu toate că uneori nu este întru totul limpede dacă autorii consideră corect **bonúsque** sau **bónusque**; este posibil ca în asemenea situaţii să fi apărut un fel de accent secundar, fie înainte de enclitic (ca în **généràque**) fie în locul accentului tonic originar (aşa **gèneráque** pentru un originar **génera-que**); nu mai puţin plauzibilă ar fi o accentuare imitată după tratamentul grecesc al encliticelor, ca în ἄνθρωπός τις şi Ἀθηναῖός ἐστι.

[2] *Vide infra* p. **Error! Bookmark not defined.**.
[3] *Vide* Quintilian I, 5, 23.
[4] *Vide* Quintilian I, 5, 25-27.

Controversat din punct de vedere accentual este efectul pe care îl are grupul consonantic *"muta cum liquida"* asupra împărţirii în silabe şi, implicit, asupra caracterului deschis sau închis al silabei precedente. Gramaticii indică fără echivoc faptul că grupul "nu face poziţie", aşadar este homosilabic; un cuvânt cum ar fi **uolu-crēs** are penultima scurtă şi, în consecinţă, accentul cade pe antepenultima: **uólucrēs**. Această observaţie însă nu e în concordanţă nici cu preistoria latinei (în care toate secvenţele consonantice afectează în mod identic vocalele scurte din silabele mediale) şi nici cu dezvoltarea ulterioară dezvăluită de accentuarea limbilor romanice, care tratează toate secvenţele consonantice la fel din punctul de vedere al despărţirii în silabe.